

ORTAOKUL DERS KİTAPLARINDAKİ KURGUSAL METİNLERLERDEN HAREKETLE DEĞERLER ANALİZİ: TÜRKİYE VE KAZAKİSTAN ÖRNEĞİ*

Oğuzhan YILMAZ**

Yasin Mahmut YAKAR***

Mahmut Abdullah ARSLAN****

Lyudmila SAFRANOVA*****

Gulnaz SATBAY*****

Geliş Tarihi: Haziran, 2017

Kabul Tarihi: Aralık, 2017

Öz

Dinleme, konuşma, okuma ve yazma öğretiminin dışında dil öğretiminin bir başka amacı da değer ve kültür öğretimidir. Her dil kendi bünyesinde ait olduğu topluma özgü bir kısım hususiyetler taşıdığından, dili temsil ettiği toplumun değerlerinden soyutlamak mümkün değildir. Bugüne kadar farklı ülkeler arasında ders kitapları aracılığıyla değerler eğitimi konusunda karşılaştırmalı bir çalışmanın yapılmamış olması ve değer kelimesinden yalnızca içinde yaşanan topluma ait bir kısım motiflerin anlaşılması ciddi bir problemdir. Bu yönüyle çalışma ders kitapları aracılığıyla ülkelerin değerleri arasında bir mukayese yapma şansı vermesi ve her ülkenin kendine has değerlerinin olabileceğini somutlaştırması açısından önemlidir.

Çalışma nitel gelenekten faydalanarak yapılmış doküman analizidir. Çalışmada Türkiye ve Kazakistan'da ortaokul seviyesinde okutulan Türkçe, Kazakça ve Rusça ders kitapları benzer özellikler gösteren iki şehirden kolay ulaşılabilir durum örnekleme yoluyla temin edilmiştir. Ardından kitaplarda verilen değerleri daha kolay tespit etmek adına analize konu olacak veriden örneklem seçme yoluna gidilerek ders kitaplarındaki kurmaca metinler belirlenmiş ve çalışma kurmaca metinler üzerinde yapılmıştır. Çalışma için incelenecek metinler belirlendikten sonra, ortaokul seviyesindeki Kazakça ve Rusça ders kitaplarından belirlenen kurmaca metinler öncelikle Türkçeye çevrilmiş, ardından bu metinlerin kurmaca olup olmadığını teyit etmek açısından alan uzmanlarına müracaat edilerek bu hususta teyit alınmıştır. Veri analizi sırasında öncelikle veri setine hâkim olmak için araştırmacılar ve iki konu alanı uzmanı tarafından veri seti tekrar tekrar okunmuştur. Ardından eldeki veriler içerik analizine tabi tutularak kodlamalar yapılmıştır. Kodlamalar sırasında analiz birimi değer olarak belirlenmiştir. Belirlenen değerler devamında birbirinden bağımsız olacak şekilde bir kısım kategoriler altında toplanmaya çalışılmıştır. Çalışmada ulaşılan nitel verileri desteklemek için ise sayısallaştırmalar yapılmış, elde edilen bulgular yüzde olarak verilmiştir. Çalışma sonucunda başta medeniyet algısı olmak üzere kültürel

* Bu çalışma Erzincan Üniversitesi BAP Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiştir.

** Yrd. Doç. Dr.; Erzincan Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, oyilmaz@erzincan.edu.tr.

*** Yrd. Doç. Dr.; Erzincan Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, myyakar@erzincan.edu.tr.

**** Doç. Dr.; Erzincan Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, maarslan@erzincan.edu.tr.

***** Prof.; Abay Milli Pedagoji Üniversitesi, Rus Dili Bölümü, dinass2002@mail.ru.

***** Öğr. Gör.; Abay Milli Pedagoji Üniversitesi, Türkçe/ İngilizce Dili Bölümü, gulnaz_satbay@mail.ru.

ve bölgesel birtakım dinamiklerden dolayı din, hayal, karakter, yetenek, Atatürk gibi değerlerin farklılık arz ettiği, buna karşılık yetiştirilmek istenen insan tipiyle bağlantılı olarak ele alınış biçimiyle zaman zaman farklılıklar gösterse de doğa, olumlu değerler ve milli değerler konusunda kitaplarda bir ortaklık bulunduğunu ifade etmek mümkündür.

Anahtar Sözcükler: İleti, ders kitabı, Türkçe, Rusça, Kazakça.

VALUES ANALYSIS IN REFERENCE TO THE FICTIONAL TEXTS IN SECONDARY EDUCATION COURSE BOOKS: A TURKEY AND KAZAKHSTAN CASE

Abstract

Another purpose of language teaching apart from listening, speaking reading and writing education is teaching of values and culture. Because any languages have some characteristics specific to the society they belong, it is not possible to isolate languages from the values of the society they represents. Carrying out no comparative studies upon values education through the course books between different countries and understanding only some specific motives related to a society from the word of “value” is a serious problem. In this sense, this study is remarkable for providing the opportunity of making a comparison between the values of the countries through the course books and objectifying the fact that each country has its own specific values.

The study was document analysis carried out benefiting from the qualitative tradition. In the study, Turkish, Kazakh and Russian course books used in secondary education grade in Turkey and Kazakhstan were obtained from two cities with similar properties through the convenience sampling method. Subsequently, the fictional texts in the course books were determined choosing samples from the data in order to specify the values presented in the books more easily, and the study was carried out upon these fictional texts. After determining the texts to be analyzed for the study, the fictional texts chosen from Kazakh and Russian course books at secondary education grade were translated into Turkish, and subsequently experts were asked about their opinions on whether these texts were fictional or not in order to confirm the fictiveness of the texts. During the data analysis, the data set was read again and again by the researchers and two experts in order to have a comprehensive knowledge on the data set. Subsequently, obtained data were subjected to content analysis, and the data were coded. During the coding, the analysis unit was determined as value. Determined values were tried to be classified under some categories as independent from each other. Digitization was held in order to support the qualitative data obtained in the study, and the findings were presented as percent. It was possible to mentioned at the end of the study that the values such as the perception of civilization as the leading, religion, dream, character, ability and Atatürk differed due to some cultural and regional dynamics; however, there was an association in books in terms of nature, positive values and national values although the type of discussion differ depending upon the type of person requested to be raised.

Keywords: Message, course book, Turkish, Russian, Kazakh.

Giriş

Dinleme, konuşma, okuma ve yazma öğretiminin dışında dil öğretiminin bir başka amacı da değer ve kültür öğretimidir. Her dil kendi bünyesinde ait olduğu topluma özgü bir kısım hususiyetler taşıdığından, dili temsil ettiği toplumun değerlerinden soyutlamak mümkün

değildir. Bugüne kadar farklı ülkeler arasında ders kitapları aracılığıyla değerler eğitimi konusunda karşılaştırmalı bir çalışmanın yapılmamış olması ve değer kelimesinden yalnızca içinde yaşanan topluma ait bir kısım motiflerin anlaşılması önemli bir problemdir. Bu yönüyle çalışma ders kitapları aracılığıyla ülkelerin değerleri arasında bir mukayese yapma şansını vermesi ve her ülkenin kendine has değerlerinin olabileceğini somutlaştırması açısından önemlidir.

Bireylerin ve toplumların duygu ve düşünce dünyasını şekillendiren değer kavramını, bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inanç (Güngör, 2010: 27); değişik durumlarda gösterilen davranışlara yön veren olgu (Ünal, 1981: 18); bireylerin herhangi bir kişi, varlık, olay, durum vb. karşısında ortaya koyduğu duyarlılık (Yaman, 2012: 17) ve kişinin düşünsel, duyuşsal ve davranışsal gelişimine katkı sağlayan bireyin ve toplumun yücelttiği birtakım hasletler şeklinde tanımlamak mümkündür (Yılmaz ve Arslan, 2014: 38). Çeşitli araştırmacılar tarafından özellikle bireyin hayat karşısında gösterdiği genel bir duruş özelliğine vurgu yapılan değerler hayatın kalitesi açısından büyük önem taşımakta, bireyleri olumsuz tutum ve davranışlardan alıkoymakta, karar verme süreçlerini olumlu yönde etkilemekte, bilişsel ve akademik gelişime, problem çözebilme becerisine ve en önemlisi bireyin mutlu olmasına katkı sağlayabilmektedir (Hökelekli, 2011: 286; Alpöge, 2011: 10).

Yukarıda kısaca işlevlerine değinilen değerlerin öğretimi de şüphesiz önemli ve zor bir iştir. Bu noktada çeşitli kurumlara görev düşmekle beraber bunlardan en önemlisi ve planlı olanı okuldur. Programlarda açık olarak belirtilen veya belirtilmeyen değerleri öğretmek, öğrencileri toplumun değer, norm ve davranış kuralları doğrultusunda eğitmek, onların ahlaki gelişimine katkıda bulunmak, karakterini ve benlik algısını olumlu yönde etkilemek her zaman okulun görevleri arasında sayılmıştır (Kaymakcan ve Meydan, 2014: 216). Okul içinde bu görevleri ifa etmenin farklı sacayakları vardır. Bu sacayaklardan birisi de öğretim programlarının uygulanmasında en çok başvurulan araçlar olan ders kitaplarıdır (Kılıç ve Seven, 2006: 28). Ders kitabı profesyonel olarak üretilmiş (Kaya, 2006: 77), belli bir dersin öğretimi için ve belli bir düzeydeki öğrencilere yönelik yazılan ve içeriği öğretim programına uygun olan incelemesi yapılmış ve onaylanmış temel bir kaynaktır (Uşun, 2006: 97). Eğitimin nihai amacının gerçekleşmesinde önemli bir yere sahip olan ders kitapları (Kılıç ve Seven, 2006: 29) kalıcı izli öğrenmeye, öğrenmede devamlılığı sağlamaya, öğrenilen bilgilerin pekiştirilmesine, genişletilmesine (Uşun, 2006: 97-98) ve aynı zamanda içindeki metinler yoluyla değer öğretimine katkı sağlamaktadır. Nitekim bugüne dek yapılan çalışmalar ders kitaplarının değer öğretimine hizmet ettiğinin bir göstergesi niteliğindedir.

Bu noktada önce Parlakyıldız'ın (2009) yaptığı çalışmaya bakmak gerekir. Parlakyıldız (2009) 4 ve 5. sınıf ders kitaplarındaki olaya dayalı türleri moral değerler açısından incelemiş, çalışmasında doğruluk, dürüstlük, çalışkanlık, yardımseverlik, saygılı olma, vatan-millet sevgisi ve arkadaşlık gibi değerlerin ders kitaplarında daha fazla yer bulunduğunu tespit etmiştir. Ayrıca Parlakyıldız çalışmasında 1926'dan 1968'e kadar olan programlarda ortaya konan amaç ve davranış adı altındaki anlayış içinde, açık olmasa da gizli olarak öğretmenin öğretme ve eğitme becerisine bırakılmış moral değerler sisteminin yer aldığını ifade etmiştir. Parlakyıldız'ın aldığı örnekleme biraz daha daraltarak sadece 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinleri ilettiği değerler açısından inceleyen Çırak, Şahin, Özberk ve Eriş (2014) ise, ders kitaplarında vatanseverlik değerini içeren cümlelerin birinci sırada olduğunu, bunu sırasıyla denetim ve duyarlılık, bilimsel bilgi, yaratıcılık, eğlence, sevgi, çalışkanlık, sorumluluk, saygı, estetik, sağlık, bağımsızlık ve dinsel değerini içeren cümlelerin izlediğini öne sürmektedir.

Çalışmasına sadece belli bir sınıf düzeyindeki ders kitaplarına değil, 1. sınıftan 5.sınıfa kadar bütün Türkçe ders kitaplarına bakarak yön vermeye çalışan Belet ve Deveci (2008) ise araştırmalarının sonucunda ders kitaplarında ulusal değerler, sorumluluk, özdenetim, çalışkanlık, hoşgörü, merhamet, nezaket, onurlu olma, tutarlılık ve dürüstlük gibi değerlerin yer aldığını belirlemişlerdir. Belet ve Deveci Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde yer alan değerlerin öğrencilere kazandırılmasına yönelik görsel sunu etkinliklerinin düzenlenmesi gerektiğini düşünmektedir.

6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin ilettiği değerleri tespit eden Şen (2008) de, ders kitaplarındaki metinlerin en çok sevgi, duyarlılık ve vatanseverlik değerlerini ilettiğini; misafirperverlik, aile birliğine önem verme ve barış gibi değerlere ise ders kitaplarında daha az yer verildiğini dile getirmektedir. Ders kitapları vasıtasıyla değer öğretiminin planlı bir şekilde yapılmadığını düşünen Şen, bu noktada Türkçe öğretim programlarındaki temalardan hareketle öğrencilere aktarılacak değerlerin belirlenmesi ve bu değerlerin dağılımlarının sınıf seviyelerine göre yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Tıpkı Şen gibi yine 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan değerleri bulmaya çalışan Aral (2008), bu seviyedeki ders kitaplarında sırasıyla en çok bağımsızlık, din, saygı, sevgi ve vatanseverlik gibi değerlerin işlendiğini ancak sağlıklı olmaya önem verme, hoşgörü ve temizlik gibi değerlerin kitaplarda yer almadığını vurgulamaktadır. Aral da değer öğretiminin daha planlı ve programlı bir şekilde yapılması gerektiğine değinmektedir. Şen ve Aral'dan örneklem anlamında farklı olarak ilköğretim 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki edebî metinleri temel evrensel değerleri içermesi bakımından inceleyen Somuncu (2008) ise, sevgi, uygarlık, nezaket, eşitlik, ahlaklılık, tabiatı koruma gibi pek çok evrensel değerlerin edebî metinler vasıtasıyla öğrencilere kazandırılmaya çalışıldığını

düşünmektedir. Somuncu bu noktada evrensel değerlerin tespit edilip belirli bir plan dâhilinde Türkçe ders kitaplarında yer alacak metinler vasıtasıyla öğrencilere kazandırılması gerektiğini savunmaktadır.

Ortaokul için sınıf düzeyinde yapılan çalışmalar dışında 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarının tamamından hareketle öğrencilere verilmeye çalışılan değerleri tespit etmeye çalışan araştırmalar da vardır. Örneğin Çelikpazu ve Aktaş (2011) araştırmalarında, bu düzeydeki ders kitaplarında iletilen değerlere baktıklarında sevgi, çalışkanlık/azim ve kararlılık, değerinin üç sınıf düzeyinde de en çok sezdirilen değerler olduğunu; ulusal değerlerden vatan sevgisi, millî kimliği tanıma, kültürel mirasa ve tarihe duyarlılık değerlerinin daha fazla vurgulandığını buna mukabil dil bilinci oluşturma, bayrak sevgisi, ulusal bayramları bilme ve ulusal marş bilinci gibi değerlerin iletimin istenen düzeyde olmadığını tespit etmişlerdir. Çelikpazu ve Aktaş'tan farklı olarak 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki hikâye türündeki metinleri içerdikleri değerler açısından inceleyen Fırat ve Mocan (2014) ise, çalışmalarının sonucunda metinlerde ağırlıklı olarak ahlaki değerlere ve evrensel değerlere yer verildiğini tespit etmişlerdir. Onların tespitlerine göre Türkçe ders kitaplarındaki hikâye metinlerinde ekseriyetle insan sevgisi, doğa sevgisi, sağlığa önem verme, emek, saygılı olma, barış, yardımseverlik, dürüstlük, sabırlı olma, sorumluluk sahibi olma, takdir etme, çalışkanlık, vefalı olma, cömertlik, cesaret, kanaatkârlık, azimli olma, temiz olma, fedakârlık, misafirperverlik, dayanışma ve dostluk gibi değerler işlenmiştir.

Yapılan çalışmalara bakıldığında Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin farklı sınıf seviyelerinde değerler eğitimi açısından çalışıldığı görülmektedir. Yapılan bu çalışmalar ders kitapları aracılığıyla birtakım değerlerin sezdirildiğinin ortaya konulması açısından elbette önemlidir. Ancak başka ülkelerdeki dil dersi kitaplarıyla bir karşılaştırmaya olanak vermemesi, diğer ülkelerde değerler eğitiminin ders kitapları aracılığıyla nasıl yapıldığını ortaya koymaması ve ders kitapları aracılığıyla hangi değerlerin öğrenciye verilmeye çalışıldığını yansıtmaması açısından çalışmalar eksiktir. Bu nedenle kaleme alınan çalışma diğer çalışmalardan farklı olarak Türkiye'de okutulan Türkçe ve Kazakistan'da okutulan Kazakça ve Rusça ders kitaplarındaki kurmaca metinlerden yola çıkarak öğrencilere verilen değerleri tespit etmeyi ve bu noktada bir karşılaştırma yapmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla aşağıdaki alt problemler cevaplanmaya çalışılmıştır.

1. Ortaokul seviyesinde Türkiye ve Kazakistan'da okutulan Türkçe, Kazakça ve Rusça ders kitaplarında hangi değerlere yer verilmektedir?

2. Ortaokul seviyesinde Türkiye ve Kazakistan’da okutulan Türkçe, Kazakça ve Rusça ders kitapları arasında verilmeye çalışılan değerler açısından ne gibi farklılıklar vardır?

Yöntem

Araştırmanın Deseni:

Çalışma doküman incelemesi deseniyle yapılmıştır. “Doküman analizi, araştırılması istenen olgu veya olaylar hakkında bilgi içeren yazılı metinlerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 187). Bir nitel araştırma yöntemi olan doküman analizi, diğer araştırma metotlarına göre daha az zaman alması, daha az maliyetli olması ve detaylı incelemelere fırsat vermesi yönüyle işlevseldir (Bowen, 2009: 27). Çalışmada Türkiye ve Kazakistan’da okutulan Türkçe, Kazakça ve Rusça ders kitaplarında yer alan kurmaca metinler, içerdiği değerler bakımından incelendiği için doküman analizi deseninin kullanılması uygun görülmüştür.

İncelenen Dokümanlar:

Çalışmada Türkiye ve Kazakistan’da ortaokul seviyesinde okutulan Türkçe, Kazakça ve Rusça ders kitapları benzer özellikler gösteren iki şehirden kolay ulaşılabilir durum örnekleme yoluyla temin edilmiştir. Ardından kitaplarda verilen değerleri daha kolay tespit etmek adına analize konu olacak veriden örneklem seçme yoluna gidilerek ders kitaplarındaki kurmaca metinler belirlenmiş ve çalışma kurmaca metinler üzerinde yapılmıştır. Burada kurmaca metinden kasıt, bir sanatçı tarafından yaratılan, gerçek dünya ile ilişkili ama kendine göre bir gerçekliği olan, verilen mesajın doğruluğunun kanıtlanmaz olduğu olay esaslı metinlerdir (Aktaş ve Gündüz, 2011: 327-328).

Verilerin Toplanması:

Çalışma için incelenecek metinler belirlendikten sonra, ortaokul seviyesindeki Kazakça ve Rusça ders kitaplarından belirlenen kurmaca metinler öncelikle Türkiye Türkçesine çevrilmiş, ardından bu metinlerin kurmaca olup olmadığını teyit etmek açısından alan uzmanlarına müracaat edilerek bu hususta teyit alınmıştır.

Verilerin Analizi:

Veri analizi sırasında öncelikle veri setine hâkim olmak için araştırmacılar ve iki konu alanı uzmanı tarafından veri seti tekrar tekrar okunmuştur. Ardından eldeki veriler içerik analizine tabi tutularak kodlamalar yapılmıştır. Kodlamalar sırasında analiz birimi değer olarak belirlenmiştir. Belirlenen değerler devamında birbirinden bağımsız olacak şekilde bir kısım

kategoriler altında toplanmaya çalışılmıştır. Çalışmada ulaşılan nitel verileri desteklemek için ise, veriler sayısallaştırılmış, elde edilen bulgular yüzde olarak verilmiştir.

Verilerin toplanması ve analizi sırasında güvenilirlik ve geçerliğe ilişkin bir kısım tedbirler alınmış, veri seti defalarca okunmuş, uzman görüşleri alınmış, yapılan kodlamaları desteklemek için yer yer kitaptan alınan örneklere çalışmada yer verilmiştir. Özellikle kodlama konusunda güvenilirliği sağlamak adına ise, verinin kod listesi çıkarılmış, kodlama sonuçları ile önceden belirlenmiş tema ve kategoriler tekrardan gözden geçirilmiştir. Yine kodlayıcı güvenilirliğini sağlayabilmek için veri setinin içinden iki metin seçilmiş, bu iki metin hem araştırmacılar tarafından hem de nitel araştırma uzmanı tarafından kodlanmıştır. Kodlamaların güvenilirliği Miles ve Huberman'ın (1994) Güvenirlik= Görüş Birliği/(Görüş Birliği+Görüş Ayrılığı) formülüne göre kontrol edilmiştir. Araştırmacıların farklı zamanlarda yaptığı kodlamalar arasındaki tutarlılık .85'in üzerinde çıkarken, nitel araştırma uzmanı ile araştırmacıların yaptığı kodlama arasındaki tutarlılık .75'in üzerinde çıkmıştır. Güvenirlik hesaplarının .70'in üzerinde çıkması kodlama konusunda çalışmanın güvenilir olduğunu göstermektedir.

Bulgular ve Yorumlar

Tablo 1: Ortaokul Seviyesinde Kazakistan'da Okutulan Rusça Ders Kitaplarında Verilen İletiler

Aile
Ana babaya itaat ve saygı çok önemlidir.
Anne tüm canlılar için kutsaldır.
Annelik duygusu tüm canlılarda vardır
Oğullar babalarına karşı sorumludur.
Çocukluk
Yetişkinler dünyasındaki çocuk yalnızdır.
Çocuklar doğayla daha çabuk bütünleşir.
Yetişkinlerin dünyası çocukların dünyasından ve bakışından farklıdır.
Din
Tanrıya karşı itaatsizlikte ceza kaçınılmazdır.
Kişiliğin oluşmasında din önemlidir.
Kadim dönemlere ait eserlerde inançlara ait birtakım unsurlar vardır.
Pek çok ırka ait gelenek ve inançlar benzerlik gösterir.
Kutsal kitaplar arasında benzerlik ve farklılıklar olabilir.
Kutsal kitaplarda toplumsal hayatı düzenlemek için birtakım yasaklar yer alır.
İncilde birçok evrensel tema ve motif yer alır.
İnsan başına gelenleri bazen olağan akışına bırakarak teslimiyet göstermelidir.
Ahlaki yargılar toplumsal hayatı etkiler.
Doğa
Doğa koşulları insan yaşamı ve toplumsal hayat üzerinde belirleyici etkiye sahiptir.
Doğadaki her şeyin bir nedeni vardır.
Zor zamanlarda insan doğaya ihtiyaç duyar.
Doğada mükemmel bir düzen vardır.
Doğa ile insan daima iç içedir.
Birey doğadan ders almalıdır.
Doğada hiçbir şey yok olmaz yalnızca biçim değiştirir.
İnsan doğayı sevmelidir.
Doğadaki insan saf halini yaşar ve temizdir.
Doğayla bütünleşen insan şifa bulur.

Kazakistan doğal güzelliklere sahip bir ülkedir.
Estetik
Güzellik evrensel ve ebedidir.
Sanat eserleri estetik bir ruha sahiptir.
Güzel sanatlar insan yaşamını güzelleştirir.
Müzik insan ruhunu etkiler.
Kadınlar doğuştan ince ve güzeldir.
Mükemmel eser güzellik ve yaratıcılığın birleşmesinden oluşur.
Gerçek hayattaki unsurlar sanatçı bakışıyla farklı bir hale bürünür.
Farklı toplumsal yapılardaki hassasiyetler sanat eserine yansiyabilir.
Hayal
Hayal kurmak insanı mutlu kılar.
Kötüler hayal kuramaz.
Hayale ve hayal dünyasına saygı göstermek gerekir.
Hayaller evrenselidir.
Karakter
Kişinin karakterinde kurnazlık ve cömertlik gibi olumlu ve olumsuz özellikler bulunabilir.
Karakter oluşumunda çocukluk dönemi etkilidir.
Karakter oluşumunda zekilik çalışkanlık ve kurnazlık gibi pek çok özellik etkili olabilir.
Karakter oluşumunda çevresel koşullar önemlidir.
Birey gelenekle kendi tercihleri arasında çatışmalar yaşayabilir.
Birey var olanla ideal olan arasında çatışmalar yaşayabilir.
Ergenlik aşk ve dostluk gibi duyguların yaşanmaya başladığı dönemdir.
Kişinin toplumdaki statüsü ona gösterilen ilginin de belirleyicisidir.
Toplumsal statü bazen kişinin aşağılanmasına neden olabilir.
Geçmişe dair karakter çözümlenmeleri yapabilmek için o döneme ait değer yargılarını bilmek gerekir.
Olumlu Değerler
İyilik her zaman kötülüğe karşı kazanır.
İyilik insanın olumlu niteliklerinden birisidir.
Topluma öncülük eden insanlar kötülüklerle karşı gelmelidir.
Ahlak ve adalet gelecek nesillere miras bırakılmalıdır.
Kahramanlar cesaretli davranırlar.
Birini kıskanmak yerine çalışmak gerekir.
Dürüst davranmak bazen bedel ödemeyi gerektirir.
İnsanlar dürüst çalışarak hayatlarını kazanmalıdır.
İnsanlar haklarını aramak için gerekirse seslerini yükseltmelidir.
Kibirli insanlar da yanlış yaptığının farkına varabilir.
Diğer milletlere karşı hoşgörülü olmak gerekir.
İyiliğin dünyada farklı yansımaları olabilir.
Kardeşlik ve akrabalık bağlarını korumak gerekir.
Özellikle maddi durumu kötü olanlara (ezilenlere) merhametle yaklaşmak gerekir.
Başkasının üzüntüsüyle mutlu olunmaz.
Okumak insanı aydınlatır.
Özgürlük insan onuru için en önemli değerdir.
İnsan sevdiklerine sahip çıkmalıdır.
Sevgi insan için vazgeçilmezdir.
Sevgide karşılık beklenmez.
Kişi bulunduğu mekânı temiz tutmalıdır.
Birey umudunu yitirmemelidir.
Verimli bir hayat için zamanı doğru kullanmak gerekir.
Cimrilik insanla alay edilmesine neden olur.
Bencillik kötüdür.
Sonradan görmeliğe bağlı davranışlar toplum tarafından kınanır.
Yalancı insanlar toplumda fark edilirler.
Vatan, Millî Birlik ve Kahramanlık
Vatana hizmet etmek aşkıyla adalet ve özgürlük için kan dökenler gerçek kahramanlardır.
Düşman saldırılarına karşı vatani korumak gerekir.
Ulusal birlik için canlarını verenler kahraman insanlardır.
Bilgili komutan askerin savaşı kazanmasında etkilidir.
Kişi kendini vatanına ait hisseder ve ona özlem duyar.
Bireylere milli bilinç kazandırılmalıdır.

İnsan vatanına ihanet etmemelidir.
Bireyler milli ideallere daima sahip çıkmalıdır.
Yetenek
Müziyen olmak ancak yetenekle mümkündür.
Yaratıcı süreçlerde yetenek önemlidir.
Yetenek ve profesyonellik önemlidir.
Yetenek değerli bir olgudur ve motivasyonu artırır.

Tablo 1’de ortaokul seviyesinde Kazakistan’da okutulan Rusça ders kitaplarında yer bulan iletiler verilmiştir. Tablo incelendiğinde Kazakistan’da okutulan Rusça ders kitaplarında aile konusundaki iletilerin göze çarptığı görülmektedir. Özellikle anne babaya itaati telkin eden iletiler kitaplardaki kurgusal metinlerde öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra anneliğin kutsal bir duygu olduğuna ve annelik duygusunun tüm canlılarda var olduğuna dair iletiler de ders kitaplarında bulunmaktadır.

Ailenin yanı sıra çocukluk olgusu da ders kitaplarında vurgulanır. Özellikle çocukluğun yetişkinlikten farklı olduğunu öne çıkaran iletiler çocuğun yetişkinlerin dünyasında yalnız kaldığını da ortaya koyar.

Kitaplarda kendine yer bulan iletilerden önemli bir kısmı ise din çatısı altında toplanabilir. Dinin kişiliğin oluşumunda önemli bir yer edindiğine temas eden iletiler dini inançların evrenselliğinden ve ortak yönlerinden bahseder. Ayrıca kitaplarda İncil’e birtakım göndermeler de yapılır.

Rusça ders kitaplarında beliren bir başka vurgu ise doğadır. Kitaplarda doğa ile ilgili mükemmel bir düzenin varlığından söz edilir. Bu düzenin hayatın kaynağı olduğu dile getirilmeye çalışılır. Bunun yanında insanın doğaya bağımlı bir varlık olduğu, doğa ile bütünleşen insanın mutluluğa erişeceği ifade edilmeye çalışılır. Kazakistan’ın doğal güzelliklerine yer yer temas edilir.

Esasında doğa ve doğa güzelliğiyle bağlantılı olarak düşünülebilecek bir başka konu ise kitaplarda sivrilen estetik değerlere ait iletilerdir. Güzelliğe, güzelliğin evrensel ve ebedi oluşuna dair söylemler ders kitaplarında pek çok kez tekrar eder. Bununla birlikte güzel sanatların, güzel sanatlar içinde özellikle de müziğin insan ruhuna olan olumlu etkisi ve estetik temelli sanatçı bakışının gerçek hayattaki varlıkları ve duyguları nasıl dönüştürdüğü kitaplarda yer bulur.

Sanatın kaynağı olan hayaller de kitaplarda önemli ölçüde kendine yer edinir. Kitaplarda hayallerin evrenselliğini öne çıkaran iletilerin yanında hayallerin insanları mutlu kılmasından ve kötülerin hayal kuramayacağından bahsedilir.

Kitaplarda bireyin karakterinin nasıl şekilleneceğine dair göndermeler de vardır. Kişinin yaşadığı çatışmaların, çocukluk ve ergenlik döneminin, toplum statüsünün ve çevresel koşullarının karakter üzerinde belirleyici olduğunu öne çıkaran iletiler, tüm bu değişkenlerin bir araya gelmesi ile çalışkanlık, kurnazlık ve cömertlik gibi birtakım karakter özelliklerinin oluştuğunu ortaya koyar.

Rusça ders kitaplarında bireyin karakterine muhtemelen olumlu etkisi olsun diye pek çok değere yer verilir. Kitaplarda özellikle iyilik, ahlak, çalışkanlık, hoşgörü, dürüstlük, kardeşlik, merhamet, özgürlük, temizlik, zaman tasarrufu, okuma, umut gibi evrensel nitelikteki olumlu iletileri görmek mümkündür. Bunun yanı sıra cimrilik ve bencillik gibi davranışlardan da kaçınılması gerektiği ifade edilmektedir.

Kitaplarda göze çarpan evrensel değerlerin yanında kahramanlığa, vatan ve millet sevgisine yönelik iletiler de dikkat çeker. Gerçek kahramanlığın ancak vatan için can vermekle mümkün olacağı, vatana ihanet edilmemesi ve millî ideallerin daima her şeyin üzerinde tutulması bu çerçevede dikkat çekici iletiler olarak kitaplarda yer bulur.

Ders kitaplarındaki metinlerde öne çıkan noktalardan biri de yetenekle bağlantılı cümlelerdir. Yaratıcı süreçlerde yeteneğin önemine değinen metinler, yeteneğin değerli bir olgu olduğuna işaret eder ve motivasyonu artırdığını dile getirir.

Tablo 2: Ortaokul Seviyesinde Kazakistan'da Okutulan Kazakça Ders Kitaplarında Verilen İletiler

Aile
Anneler daima iyi şeyleri öğretir.
Anne sevgisi bütün sevgilerin üstündedir.
Her anne fedakârdır.
Babalar çocuklarının daima iyi olmasını ister.
Anne-baba ve çocuk arasındaki ilişki sevgi ve saygı üzerine kurulmalıdır.
Abla kardeşi için fedakârlık yapabilir.
İnsan ailesine karşı sorumludur.
Çocukluk
Çocukluk bireyin en saf ve temiz olduğu dönemdir.
Doğa
Doğa ve doğal güzellikler korunmalıdır.
Doğa ve doğa olayları hakkında bilgi edinilmelidir.
Hayvanlara değer verilmelidir.
At Kazaklar için kutsal bir hayvandır.
Doğada yaşayan canlılara saygı gösterilmelidir.
Kişisel Gelişim
Teknoloji ilerledikçe insan kendini yenilemelidir.
İnsan her zaman kendini geliştirmelidir.
Millî Değer
Millî ve kültürel değerlere sahip çıkılmalıdır.
Ana dile saygı duyulmalıdır.
Ana dil var oluşumuzun delilidir.
Dilin kaderi ülkenin kaderidir. Bunun için ana dile sahip çıkılmalıdır.
Ana dil namus kadar önemlidir ve unutulmamalıdır.
Ülkesi ve halkı için mücadele eden kahramanlar unutulmamalıdır.
Geleneksel müzik türleri ve millî çalgılar bilinmelidir.

İnsanlar milli müziklere ve enstrümanlara saygı duymalıdır.
Geleneksel sanatlar ile gurur duymalıdır.
Bireyler ülkeleri ve ülkelerinin doğal güzellikleri ile gurur duyulmalıdır.
Milletin tarihi bilinmelidir.
Milletin edebiyatı bilinmelidir.
Geleneksel spor türleri bilinmelidir.
Tarihi eserlere saygı duyulmalıdır.
Geleneklere bağlı kalınmalıdır.
Diğer ülkelerdeki soydaşlar unutulmamalıdır.
Kazak halkı misafirperver, alçak gönüllü ve fedakâr bir halktır.
Birlik ve beraberlik duygusuyla hareket edilmelidir.
İnsanlar vatanları için mücadele etmelidir.
İnsan vatanında kendini mutlu hisseder.
Kazaklar ülkelerini tüm dünyaya tanıtmak için çaba harcamalıdır.
Olumlu Değer
Kötü davranışlardan kaçınılmalıdır.
Adaletten taviz verilmemelidir.
Arkadaşlar birbirine destek olmalıdır.
Barış insanların huzur içinde yaşamalarını sağlar.
Büyükler saygı duymak geleneğe dair özelliklerden biridir.
İnsanlar enerjisini faydalı işler için harcamalıdır.
Hayalleri peşinden koşan insan çok çalışmalıdır.
Eleştiride dikkatli olunmalıdır.
Başarılı sporculara saygı duyulmalıdır.
İnsanlar alın teriyle para kazanmalıdır.
Gençliğin değeri bilinmelidir.
Büyükler gençlere güvenmeli, onları sevmelidir.
Kişiler namuslu davranmalıdır.
İnsan azimli ve sabırlı olmalıdır.
İnsanlar verdikleri sözü tutmalıdır.
Arkadaşlık güven ve dürüstlük duyguları ile ilgilidir.
Cimrilik kötü bir haslettir.
Çocuklara iyilik değeri verilmelidir.
Kahramanlık ve gurur önemli değerlerdendir.
Sevgi evrensel bir duygudur.
Her şairin halkına karşı sorumlulukları vardır.
Eğitim daima gereklidir.
Aydınlar adalet, dürüstlük ve vatan için mücadele etmiştir.
Eğitilmiş kişiler kendi ülkesine faydalı olmalıdır.

Kazakistan’da okutulan Kazakça ders kitaplarında aileye ilişkin iletiler dikkat çeker. Anne sevgisinin diğer bütün sevgilerin üstünde olduğunu öne çıkaran iletiler, annelerin duygusal boyutuna vurgu yaptığı kadar “*Anne daima iyi şeyleri öğretir.*” iletilerinde görüldüğü gibi fikri boyutuna da vurgu yapar. Bunun yanında babanın da çocukların iyi yetişebilmesi için gerekli yapabileceği dile getirilir. Ayrıca aile içi ilişkilerin sevgi ve saygı temelinde şekillenmesi gerektiği de kitaplardaki metinlerde öne çıkarılır.

Tıpkı Rusça ders kitaplarında olduğu gibi Kazakça ders kitaplarında da çocukluk dönemine göndermeler yapılır. Kitaplarda bu dönemle ilgili yoğun olarak göze çarpan ileti çocukluğun saf ve temiz bir dönem olduğuna yönelik cümlelerdir.

Doğa sevgisi de ders kitaplarında yer bulan iletilerdendir. Genellikle doğanın korunması gerektiğini öne çıkaran iletiler bunun yanı sıra doğayla ilgili konularda öğrencilerin bilgi sahibi

olması gerektiğini, doğada yaşayan canlılara saygının önemli bir konu olduğuna da işaret etmektedir.

Kazakça ders kitaplarında dikkat çeken diğer bir konu ise kişisel gelişimle ilgili iletilere kitaplarda sıklıkla yer verilmesidir. İnsanın daima kendini yenilemesi ve geliştirmesi düşüncesi etrafında şekillenen iletiler, bununla birlikte gelişen teknolojiye ve değişen düzene de gönderme yapmaktadır.

Millî değerler konusu da Kazakça ders kitaplarında belirgin olarak öne çıkmaktadır. Özellikle ana dil meselesine dokunan ve ana dilde konuşmayı varoluşsal bir durum olarak sunan kitaplar, bunun yanı sıra geçmişe saygı duymaya, geçmişini sürekli olarak hatırlamaya ve kültüre ait unsurları unutmamaya vurgu yapar. Ayrıca kitaplarda Kazak halkının karakteristik özelliklerine temas edilir. Bunun yanı sıra vatanda birlik ve beraberlik duygusu içinde yaşamının gerekliliğine temas eden iletiler, vatan için mücadele etmenin önemine, millî duyguların yoğun olarak yaşanması gerektiğine ve vatan mefhumunun önemine de değinir.

Çocuk okura millî bir bilinç kazandırabilmek için gayret sarf eden anlayış, kitaplarda evrensel mesajlara da yoğun olarak yer verir. Kazakça ders kitaplarına bakıldığında adalet, arkadaşlık, çalışkanlık, doğruluk, namus, sabır, sevgi, sorumluluk ve sözünde durma gibi pek çok olumlu değerler öne çıktığı görülür.

Tablo 3: Ortaokul Seviyesinde Türkiye’de Okutulan Türkçe Ders Kitaplarında Verilen İletiler

Atatürk
Atatürk vatani düşmandan kurtarmak için çok çalışmıştır.
Atatürk vatani kurtarmak için sağlığını dahi tehlikeye atmaktan çekinmemiştir.
Çalışmak
Hedefleri gerçekleştirebilmek için çok çalışmak gerekir.
Büyük işler ancak çok çalışarak yapılabilir.
Çalışmak toplumların ilerleyebilmesi için çok önemlidir.
Başarı ve mutluluk için çok çalışmak ve mücadele etmek gerekir.
Kişisel Gelişim
Gezmek, yeni yerler keşfetmek öğrenmenin başlıca yollarından biridir.
Kitaplar insanın başarısında çok etkilidir.
Doğa
Ormanlar sel vb. doğal afetleri önler.
Doğanın dengesinin bozulmaması için insanların duyarlı olması gerekir.
Hayvanlar insanların dostudur.
Doğal dengenin bozulmaması gerekir.
İstanbul, tarihi ve doğal güzelliklerle dolu bir şehirdir.
Engellilik
Şehirler, yollar ve binalar engellilerin hayatını kolaylaştıracak biçimde düzenlenmelidir.
Engellilere ihtiyaç duyduklarında yardım etmeliyiz.
Millî Değer
Komşulara yardım etmek Türk milletinin en önemli özelliğidir.
Türk milleti çalışkan bir millettir.
Türk milleti dürüst ve merttir.
Türkler tarihi çok eskilere dayanan köklü bir millettir.
Vatanın kurtulması için milletin kararlı olması ve mücadele etmesi gerekir.
Olumlu Değer

İnsan bulunduğu konuma göre davranmasını bilmelidir.
Arkadaşlar birbirlerine zor günlerinde yardım etmelidir.
Dostlar birbirlerini hiçbir zaman yalnız bırakmazlar.
Sağlam dostluklar kurabilmek büyük fedakârlıklar gerektirir.
Yiyip içerken başkaları rahatsız edilmemelidir.
Toplumları yönetecek kişiler ehil olmalıdır.
Yanlış bir davranış sergilediğinde özür dlenmelidir.
Üzüntüler paylaşılmalıdır.
İnsan hata yapmaktan korkmamalıdır.
Mutluluk için sevgi şarttır.
Sevgiyle yapılan her şey başarıyı getirir.
Sanat
Sanatçılar bir toplumun en seçkin ve önemli insanlarıdır.
Sanatçıların emeklerine saygı göstermek gerekir.

Ortaokul seviyesinde Türkiye’de okutulan Türkçe ders kitaplarında öne çıkan iletilerin ilki Atatürk ile ilgilidir. Atatürk’ün vatani kurtarmak için sağlığı dahil her türlü tehlikeyi göze alması ve çok çaba göstermesi bu bağlamda ders kitaplarında öne çıkar.

Türkçe ders kitaplarında sıklıkla vurgulanan değerlerden biri de çalışmaktır. Amaca ulaşmak için çok çaba sarf etmek gerektiğine değinen metinler, gerek bireysel gerekse toplumsal anlamda hayallerinin gerçekleşebilmesinin ancak çalışmakla mümkün olabileceğini anlatmaya çalışır.

Çalışmakla birlikte ders kitaplarında sivrilen bir diğer konu ise kişisel gelişimdir. Özellikle gezmenin ve kitap okumanın yeni bilgiler edinmede ve başarıda oynadığı hayati rol kitaplarda zaman zaman ön plana çıkar.

Ders kitaplarında önemli ölçüde beliren bir başka ileti kategorisi ise doğa kavramı etrafında şekillenmektedir. Doğal dengenin önemi ve ormanların bu denge için ne denli önemli olduğunun vurgulandığı metinlerde hayvan sevgisine ve ülkenin doğal mirasına göndermeler yapılır.

Doğa gibi Türkçe ders kitaplarında yer alan sorun odaklı bir diğer ileti kategorisi ise engelliliktir. Özellikle engelli bireylere yardımcı öne çıkaran ve toplumsal hayatın engelli bireylere göre dizayn edilmesine işaret eden iletiler kitaplarda okurun karşısına çıkar.

Türklükle ilgili önemli vurguların da olduğu metinlerde Türk milletinin komşuluğa verdiği değer yanısıra, Türk milletinin çalışkanlığından, dürüstlüğünden ve mertliğinden de bahsedilir. Ayrıca Türk milletinin tarihi kökenine ilişkin de olumlu ifadeler kullanılır.

Arkadaşlık, dostluk gibi toplumsal hayatla ilgili iletiler ve görgü kuralları da ders kitaplarında yer bulan iletiler arasındadır. Bunun yanında yöneticilerin liyakat esas alınarak belirlenmesi de ders kitaplarında değinilen diğer bir husustur.

Türkçe ders kitaplarında yer alan önemli iletilerden birisi de sanat ve sanatçıya değer verilmesi gerektiğidir. Gerek sanatçıların emeklerine saygı gösterilmesi gerekse sanatçıların toplumun seçkin insanlarından sayılması bu bağlamda dikkat çeker.

Sonuç ve Tartışma

Türkiye ve Kazakistan'da okutulan ortaokul düzeyindeki Türkçe, Kazakça ve Rusça ders kitaplarından hareketle değer karşılaştırılmasının yapıldığı çalışmada değer konusunda birtakım benzerlik ve farklılıkların bulunduğu tespit edilmiştir. Bu tespitlerden ilki aile ile ilgilidir. Çalışmada Rusça ders kitaplarında aile ilgili öne çıkan iletilerde itaat vurgusu ön plandayken, Kazakistan'da bu kategori altında yapılan göndermeler sorumluluk ve sevgi eksenindedir. Bu durum her iki milletin aile içi ilişkilerdeki genel tavrı ve aileye izafe ettiği rolle açıklanabilir. Türkiye'de ise aile kavramı belirgin bir biçimde ders kitaplarında yansıtılmamıştır. Farklı temaları içeren metinlerde aileyle ilgili birtakım göndermelere rastlansa da bunlar dikkat çekici yoğunlukta değildir. Nitekim Çırak, Şahin, Özberk ve Eriş (2014), Belet ve Deveci (2008), Aral (2008), Somuncu (2008), Çelikpazu ve Aktaş (2011), Fırat ve Mocan (2014) da yaptıkları çalışmalarda Türkçe ders kitaplarında aile değeri ile ilgili iletilerin ağırlıklı bir şekilde yer bulmadığını belirtmişlerdir. Türkçe ders kitaplarında aileye ilişkin vurguların ön plana çıkmaması her ne kadar toplumdaki aile bağlarının güçlü olmasıyla açıklanabiliyor olsa da yeni nesillere bu değerın eğitim-öğretim ortamında aktarılmaması yönüyle de bir eksikliklerdir.

Ders kitaplarında çocukluk ile ilgili iletiler de yer alır. Rusça ders kitaplarında bu iletiler daha çok çocuğun yetişkinlerden farkı ve doğa ile bütünleşmesine yönelikken Kazakça ders kitaplarında çocukluğun saflığına ve temizliğine ilişkindir. Rusça ve Kazakça ders kitaplarındaki çocukluk algısı ile ilgili bu farklılık medeniyet anlayışından kaynaklanıyor olabilir. Bilindiği gibi İslam medeniyetinde çocuk saf ve temiz bir varlık olarak dünyaya gelirken, Hristiyanlıkta durum tam aksidir. Kazakistan'da çocukluk algısı bu şekilde iken Türkiye'de ise çocuklukla bağlantılı her hangi bir değere kitaplarda yer verilmediği görülmüştür. Bu durum, modern anlamda çocukluk algısının Türkiye'de yeni gelişmeye başlaması ve daha da önemlisi çocuğun çocuk olduğu için değil ilerde bir yetişkin olacağı için değer görmesiyle bağlantılı düşünülebilir. Başka bir deyişle toplumdaki çeşitli alanlardaki gelişmelere rağmen çocukluk algısının hâlâ çocukları bir an evvel yetişkin olarak görme arzusu üzerine temellendirilmesi Türkçe ders kitaplarında tamamlanması gereken yönlerden biridir.

Din, hayal, yetenek ve karakter oluşumu ile ilgili iletiler de Rusça ders kitaplarında sıklıkla vurgulanan ancak Kazakça ve Türkçe ders kitaplarında kendisine yer bulmayan iletiler arasındadır. Rusça ders kitaplarında dinin evrensel yönüne değinilmesi ve sıklıkla dinler arasındaki benzerliklerden söz edilmesi Kazakistan gibi birçok farklı dine mensup insanın

yaşadığı bir ülkede anlaşılabilir bir konudur. Zira din farklılığının olduğu bir toplumda aşırılıkların ve farklılıkların sivriltilmeye çalışılması toplumsal barışı tehdit edebilir. Kazakça ders kitaplarında dine ilişkin göndermelerin yapılmaması ise Rusya'nın politikalarının ülkede etkili olmasından ve bununla bağlantılı olarak özellikle ülkede Müslümanlığın aşırılıklarla birlikte anılmasından kaynaklanıyor olabilir. Türkiye'deki ders kitaplarında ise laik devlet yapısından kaynaklanıyor olacak ki dine ilişkin göndermelere yer verilmemiştir. Türkiye ve Kazakistan'dan farklı olarak Rusça ders kitaplarında hayal, yetenekle ve sanatla bağlantılı iletilere de yer verilmiştir. Bu durum Rusların millet olarak hayale, sanata, yeteneğe ve beceriye verdikleri değeri öne çıkarması bakımından önemlidir. Yine karakter oluşumuna yönelik bir kısım iletiler de Rusça ders kitaplarında sıklıkla yer bulmaktadır. Bu iletilerin varlığı Batı toplumsal yapısının bireyi ön plana çıkarma düşüncesiyle açıklanabilir.

Kazakça ve Rusça ders kitaplarında yer almayıp Türkçe ders kitaplarında yer bulan iletiler ise çalışmak, engellilik ve Atatürk'le ilgilidir. Çalışmak Türkçe ders kitaplarında başarının anahtarı olarak sunulmaktadır. Emek sarf etmeden kazanmanın olumlandığı bir dönemde Türkçe ders kitaplarında çalışmayla ilgili iletilerin bu denli öne çıkarılması olması gereken bir durumdur. Nitekim Belet ve Deveci (2008), Parlakyıldız (2009), Çelikipazu ve Aktaş (2011), Fırat ve Mocan (2014), Çırak, Şahin, Özberk ve Eriş'in (2014) bulguları da bu sonucu destekler niteliktedir. Tam tersi Rusça ve Kazakça ders kitaplarında çalışma ile ilgili iletilerin geri planda kalması ise bir eksiklik olarak kabul edilebilir. Atatürk'le ilgili iletilerle de Türkçe ders kitaplarında sıklıkla karşılaşmaktadır. Bunun temel gerekçesi Cumhuriyet ilke ve kazanımlarının toplumsal anlamda içselleştirilmesi isteğidir. Türkçe ders kitaplarında durum böyleyken Rusça ve Kazakça ders kitaplarında herhangi bir kişiyi ön plana çıkarıcı nitelikte iletilerin yer almaması dikkat çekicidir.

Her iki ülke kitaplarında farklılık arz eden ileti ve değerlerin yanında Kazakça, Rusça ve Türkçe ders kitaplarında ortak olarak yer bulan bir kısım değerlere de rastlanmaktadır. Bu değerler doğa, olumlu değerler ve milli değerler kategorileri altında toplanabilir. Bunlardan ilki doğadır. Doğanın mükemmel bir düzene sahip olmasını öne çıkaran iletiler ayrıca genel anlamda doğanın korunması gerektiğine de işaret eder. Somuncu (2008), Fırat ve Mocan'ın (2014) tespitleri de bu yöndedir. Doğanın geleceğe aktarılması gereken bir miras olduğu düşüncesinden kaynaklanıyor olabilecek bu tespitler, doğal kaynakların sınırsızca tüketildiği, doğaya karşı duyarlılığın giderek azaldığı ve dünyanın ömrünün tartışmaya açıldığı bir dönemde anlaşılabilir bir durumdur. Doğayla birlikte olumlu değerler de her iki ülkenin ders kitaplarında önemli ölçüde yer bulur. İyilik, sevgi, dürüstlük, adalet, merhamet, sabır, arkadaşlık gibi değerler kişisel mutluluğu sağlamak ve toplum yaşamını düzenlemek adına öne çıkar. Bireylerin

kendini gerçekleştirebilmesi ve dünya barışına katkıda bulunması adına kitaplarda bu değerlere yer verilmesi önemlidir. Olumlu değerler gibi kitaplarda milli değerler de her ülkenin ders kitaplarında öne çıkar. Ancak bu değerlerin ders kitaplarındaki yansımalarının birebir aynı olduğunu iddia etmek pek mümkün değildir. Rusça ders kitaplarında biraz da Kazakistan'daki yapıyla ilgili olarak milli bilince, milli birliğe ve vatan sevgisine vurgu yapılmıştır. Kazakça ders kitaplarında ise bu vurgularla beraber Kazak halkının geleneksel kültürüne yoğun biçimde gönderme yapılmıştır. Özellikle ana dille ilgili iletiler kitaplarda ısrarla gündeme getirilmiştir. Bu durum Kazakçayla birlikte Rusçayı resmi dil olarak kullanan Kazak halkını Kazakça kullanma konusunda özendirme isteği olarak düşünülebilir. Bu anlamda Türkçe ders kitaplarında diğerlerinden farklı olarak vurgulanan nokta ise Türk milletinin karakter olarak asil, çalışkan, köklü ve dürüstlüğü ile ilgilidir. Bu durumun ulus devlet bilinciyle bağlantılı olduğunu söylemek mümkündür. Olumlu değerler ve milli değerlere ilişkin bu tespitler genel anlamda ilgili literatürle de örtüşmektedir (Aral, 2008; Belet ve Deveci, 2008; Şen, 2008; Parlakyıldız, 2009; Çelikipazu ve Aktaş, 2011; Fırat ve Mocan, 2014; Çırak, Şahin, Özberk ve Eriş, 2014)

Çalışmada ortaokul düzeyindeki Rusça, Kazakça ve Türkçe ders kitapları incelenmiştir. Bu incelemenin neticesinde başta medeniyet algısı olmak üzere kültürel ve bölgesel birtakım dinamiklerden dolayı din, hayal, karakter, yetenek, Atatürk gibi değerlerin farklılık arz ettiği, buna karşılık yetiştirilmek istenen insan tipiyle bağlantılı olarak ele alınış biçimiyle zaman zaman farklılıklar gösterse de doğa, olumlu değerler ve milli değerler konusunda kitaplarda bir ortaklık bulunduğunu ifade etmek mümkündür.

Kaynaklar

- AKTAŞ, Ş. ve GÜNDÜZ, O. (2011). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ALPÖGE, G. (2011). *Okul Öncesinde Değer Eğitimi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- ARAL, D. (2008). *Millî Eğitim Bakanlığının Hazırladığı 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Değerler Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BELET, Ş. D. ve DEVECİ, H. (2-4 Mayıs 2008). Türkçe Ders Kitaplarının Değerler Bakımından İncelenmesi. *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi: VII. Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu*.
- BOWEN, G. A. Document Analysis As A Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9/2, 27-40.
- ÇELİKPAZU, E. E. ve AKTAŞ, E. (2011). MEB 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Değer İletimi Açısından İncelenmesi. *Turkish Studies*, 6/2, 413-424.
- ÇIRAK, G., ŞAHİN, D. B., ÖZBERK, E. B. ve ERİŞ, H.M. (2014). 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 4/1, 83-95.
- FIRAT, H. ve MOCAN, A. (2014). Türkçe Ders Kitaplarındaki Hikâyelerde Yer Alan Değerler. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18/3, 25-49.

- GÜNGÖR, E. (2010). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- HÖKELEKLİ, H. (2011). *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- KAYA, Z. (2006). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- KAYMAKCAN, R. ve MEYDAN, H. (2014). *Ahlak Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: DEM Yayınları.
- KILIÇ, A. ve SEVEN, S. (2006). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- MILES, M.B. and HUBERMAN, A.M. (1994). *Qualitative Data Analysis* (2nd edition). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- PARLAKYILDIZ, H. (2009). İlkokul İkinci Devrede Türkçe Ders Kitaplarındaki Moral Değerlere Kısa Bir Bakış (1948-1968 yılları arası). *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22/1, 245-262.
- SOMUNCU, S. (2008). *İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Edebî Metinlerin Temel Evrensel Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar: Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ŞEN, Ü. (2008). Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1/5, 763-779.
- UŞUN, S. (2006). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. Ankara: Nobel Yayınları.
- ÜNAL, C. (1981). *Genel Tutumların veya Değerlerin Psikolojisi Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- YAMAN, E. (2012). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YILMAZ, O. ve ARSLAN, M. A. (2014). Fatih Erdoğan'ın Eserlerinde Yardımseverlik Değeri. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7/2, 37-44.